

"השרח החלבי" לתורה

הביניים במזרח כיוון ויש בו לצד תרגום המילים גם תרגומי צירופים, או חצאי פסוקים, או פסוק שלם ולעתים גם תרגום מלא לפרקים ולמגילות. יתר על כן, המחבר אינו מסתפק בתרגום המילה בלבד, לעתים קרובות הוא נותן תרגומים חלופיים, למילה אחת, שניים, לעתים שלושה ואף ארבעה. ועוד זאת, המתרגם מוסיף בתרגומו הערות דקדוקיות ופירושים בהרבה מקומות (במיוחד אמור הדבר לגבי "שירת האזינו" – דברים לב), לעתים הוא מביא פירושים משלו ולעתים פירושים משל אחרים בציון שמם. הוא מרבה לצטט במיוחד את רש"י ומאזכרו עשרות פעמים (ראה במפורט בהערות לפסוקים). כמו כן, הוא מרבה להזכיר את פירושי הרד"ק (ראה להלן בהערות לפסוקים) ואת פירושי אביו הריק"ם, הוא ר' יוסף קמחי (כגון בדף 8, 87). הוא מזכיר גם מידי פעם את ר' יונה אבן ג'נאח (ראה למשל דף 60, 61), ואת ר' מנחם אבן סרוק (כגון בדף 79). ואשר לתרגומים הוא מרבה לצטט את תרגום אונקלוס במונח "כתרגו" (כתרגומו, כפי שנהג רש"י) בעשרות רבות של פירושים (ראה למשל דף 75, 76) ולעתים אף בשמו "אונקלוס" (כמו בדף 63). לעתים הוא מזכיר את תרגומו הערבייהודי לתורה של ר' סעדיה גאון בשם "הגאון" וכנראה גם את פירושו, שכן הוא כותב לעתים "כן פי' הגאון" (דף 61). הסתמכות נוספת על מקורות באה גם בראשי התיבות "ע"ק", ונראה לי שהוא מתכוון ל"ערבית קדומה". כך למשל בפירוש המלה "פתנים" (דברים לב 33) כותב "ובע"ק נק' מטרון" (דף 80). זוהי המלה הנדירה שהשתמש בה רס"ג לתרגום "שפיפון" (בראשית מט 17) והיא נדירה בערבית וחסרה במילונים הערביים (ראה במפורט אבישור 1989, עמ' 143-145). לאחר שתרגם את המלה "ישימון" לערבית הסורית (דברים לב 10), הוסיף "ובע"ק פלאא ר"ל פאצי מא פי עמאר" (= ובערבית קדומה פלאא, ר"ל: מרחב שאין בו בניין), וראה במפורט להלן בהערות לתרגום.

המחבר הביא את תרגומו החלופיים במלת הברירה "או" ולעתים הוא מפריד בין תרגום לתרגום בנקודות. לעתים נרשמו התרגומים הנוספים מעל התרגומים הקיימים, בין השורות. על הכתיב של המילים העבריות וניקודן כותב המתרגם נעשה על ידי כדרך הערבית היהודית, שכן הוא מוסיף אימות קריאה ולעתים כותב בכתיב משובש, פעמים הרבה הוא מנקד את המילים העבריות ואת המילים הערביות. יש בניקוד המילים הערביות סיוע להבנת הגיית המילים הללו בפי יהודי סוריה.

נסתייענו ברוב החומר הנמצא בכתב יד זה להבהרת תרגומו. הוא הובא בהערות ההשוואה לתרגום התורה של יהודי חלב ולתרגום המודפס בספר זה. מכיוון שנראה לנו שכתב יד זה יותר קדום מכתב היד של תרגומו, יש בהבאת דבריו להראות לנו שלב קדום יותר בהתפתחות תרגומי התורה לערבית היהודית של קהילת חלב.

בסוף ספר במדבר כתוב: "תם ונשלם ספר במדבר שבח לאל בורא עולם". בסוף ספר דברים כתוב: "תם ונשלם ספר דברים בעזרת יוצר מאורים". בסוף ספר ישעיהו כתוב: "נשלם כה לחודש סיוון שנת כת"ר" (= תר"ך, 1860). בסוף ספר איוב ובסוף מגילת קהלת כתוב רק: "תם ונשלם שבח לאל בורא עולם".

כתב היד קרוב בלשונו לכתב היד שאנו מפרסמים כאן, אך אין הוא העתק זהה ואחד לא העתיק מן האחר. יש הבדלים בכתיב, במינוח, במילים, בשיטת התרגום וביחס לתרגום אונקלוס. כתב יד זה מתרגם לעתים קרובות את תרגום אונקלוס ולא את הטקסט העברי. גם תרגומו משתמש רבות בתרגום אונקלוס אך בתרגום זה הדבר בולט יותר. בהערות המשוות הבאנו את כל הסטיות בתרגום זה מן התרגום שלנו: במילים, בצירופים, בדרכי תרגום, בהרחקת ההגשמה, בכתיב כאשר הכתיב בתרגום זה הוא יותר קרוב לשורש המילה הערבית בלי השינויים המורפולוגיים והפונטיים שחלו בה בלהג המדובר. סימנו אותו בספר זה: תרגום ב.

ג. כתב יד בית המדרש לרבנים, ניריורק מס' 691/0309 מתכ"י מס' 23933

כתב היד מוגדר בקטלוג, שהעתקו בכרטיסיית המכון לתצלום כתבי יד של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי באוניברסיטה העברית בירושלים (= מתכ"י), כ"תרגום ערבי על מלות חמורות בתורה". ברם, כתב היד הוא לא רק על התורה אלא גם על חמש מגילות. כתב היד מכיל 121 דף והשער. כתב היד חסר בתחילתו ובסופו ויש בו לא רק תרגום של מילים חמורות בלבד.

כתב היד מתחיל בבראשית ל 27 ומסתיים במגילת אסתר ח 8. בראש הספר מצורף דף אחד בכתיבת יד שונה ומאוחרת יותר שבראשו כתוב "פרשה שרח בראשית", ומכיל תרגום מלא של בראשית א 1-13, והתרגום אינו שונה מן התרגומים א וב במיוחד קרוב לתרגום ב (ראה נספח 2). אומנם כתב היד מוגדר כפירוש למילים חמורות אולם במגילות לעתים קרובות הופך הוא תרגום לפסוקים שלמים ואף לפרקים שלמים ואף לספרים שלמים. כך הדברים במגילת איכה שמפרק א 20 ועד סוף המגילה יש בה תרגום מלא, ומגילת אסתר מתחילתה ועד ח 8 (סוף החלק שנשתמר בידינו), מתורגמת תרגום מלא. וזהו פירוט כתב היד לפי סדר הדפים:

השער: תרגום לבראשית א 1-13

86-1: תרגום מילים חמורות לתורה

86-99: תרגום מילים חמורות לשיר השירים

99-102: תרגום מילים חמורות לרות

102-110: תרגום מילים חמורות לאיכה א 1-19, תרגום מלא לאיכה א 20 ואילך.

110-112: תרגום מילים חמורות לקהלת

112-121: תרגום מלא לאסתר

כאמור, השם לכתב היד אינו מדוייק ואין הוא רשימת מילים, כמו "רשימות אלפאט" (מילים), שהיו נפוצות בימי